

Atatürk, Macarlar ve Türk Tarih Tezi

Hungarians And Turkish Thesis Of History

Melek ÇOLAK*

ÖZET

Atatürk'ün Macarlarla tanışıklığı, Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde gelişme kaydeden Türk-Macar dostluk ortamında olmuştur. Tarih bilimine ilgisi dolayısıyla Macar tarihini de iyi bilen Atatürk, Cumhuriyet kurulduktan sonra, Macaristan ile dostluk ilişkilerini geliştirmiş, her alanda Macar uzmanlardan yararlanmıştır. Kültürel ilişkilerin iyice arttığı bu dönemde Atatürk, oluşturmaya çalıştığı tarih tezi ile ilgili olarak Macar bilginlerden yararlandığı gibi, Macar dili ve tarihinin Türk dili ve tarihi ile bağlantılarının bilimsel olarak ortaya konulması, Macaristan'da uzun bir geçmişi olan Türkoloji çalışmalarına paralel olarak Türkiye'de Hungaroloji'nin gelişmesi, Türk dili ve tarihine katkı sağlaması için Hungaroloji Enstitüsünü kurdurmuştur. Atatürk'ün Macar tarihini de ilgilendiren tarih tezi, Macarlar tarafından ilgi ve hayranlıkla karşılanmıştır. Bu çalışmada özellikle Macar kaynaklarına dayanılarak Atatürk'ün tarih tezi ve Macarlara bakış açısı ile Macarların Atatürk'ün tarih alanında yaptığı çalışmalara bakış açıları ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELELER

Atatürk, Macar, Tarih Tezi, Turan, Türk.

ABSTRACT

Atatürk first came into contact with Hungarians during the developing relationships in the last periods of Ottoman State when the Turkish and Hungarian friendship made a big stride. Due to his interest in the science of history, Atatürk, who knew the Hungarian history well, made efforts to improve the friendship between Hungary and Turkey following the foundation of The Turkish Republic, and made use of the Hungarian experts in almost every field. In a period of fast development in cultural relationships between Turkey and Hungary, Atatürk not only got help from Hungarian scientists for the thesis of history he had been working on but also got the Hungarian Institute established to scientifically uncover the relationships between Hungarian Language and History and Turkish Language and History, and to promote the studies of Hungarian Language in Turkey parallel to the studies of Turkish Language in Hungary and to contribute to Turkish Language and History. Hungarians received Atatürk's thesis of history that also relates to Hungarian history with

* Doç. Dr., Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

interest and admiration.

The present study aims to present Atatürk's thesis of history and his view of Hungarians and Hungarians' perception of the works done by Atatürk in the field of history based largely on Hungarian sources.

•

KEY WORDS

Atatürk, Hungarian, Thesis of History, Turan, Turk.

ATATÜRK, MACARLAR ve TÜRK TARİH TEZİ

I. XIX. Yüzyıl Sonlarından XX. Yüzyıl Başlarına Doğru Türk – Macar İlişkileri ve Atatürk

Osmanlı İmparatorluğunun daha ilk gelişme yıllarından başlayarak çok sık temaslarda bulunduğu ve 300 yıldan fazla mücadele ettiği Macarlar, 1541'den itibaren 150 yıldan fazla süren bir dönemde Türk hakimiyetinde kalmış, Türklerin Viyana bozgunundan sonra geri çekilmesiyle, Avusturya boyunduruğuna düşmüşlerdir. Avusturya hakimiyetine karşı II. Ferenc Rákóczi idaresinde bağımsızlık mücadelesine girişmişlerse de, ayaklanma bastırılmış, Fransa'ya sığınan Rákóczi, III. Ahmed'in daveti ile Türkiye'ye gelmiştir. (1717) Lajos Kossuth idaresinde daha sonra yeniden başkaldıran Macarların, ikinci bağımsızlık hareketi de başarısızlığa uğradıktan sonra (1849), Kossuth ve maiyetindeki birçok Macar Osmanlı Devletine sığınmıştır¹. Türkler tarafından, Macar bağımsızlık önderlerine karşı gösterilen ilgi ve yapılan yardım, Macar halkının kalbinde derin izler bırakmıştır².

Gyula Németh ,bu ilişkilerin sonuçlarını “*Törökök és Magyarok*” adlı makalesinde şöyle değerlendirmektedir³:

“Şayet bir çalışkan tarih yazarı bir kere Türk-Macar dostluğunun tarihini yazarsa, büyük bir ihtimalle bu dostluğun daha yeni tarihli olduğunu ve onu politik olayların uyandırıp güçlendirdiği sonucuna ulaşır. Hakimiyet döneminin geçmesiyle Avusturya karşıtı, Türklerin yanında, bağımsızlık için sürdürülen savaşta, batıya karşı doğunun yanında, Thököly ve Rákóczi'nin yaptığı savaşta, korumayı istediği zaman ilk bağlar kuruldu. XIX. yüzyılda Kossuth ve mülteci arkadaşlarının, koruyan Türkiye'ye kabulü olağanüstü ölçüde Macaristan'da Türklere doğru ilginin güçlenmesine katkıda bulundu.”

Németh, ayrıca Türk-Macar dostluğunun oluşumunda eski akrabalığın ve Türklerin “*kardeş*” sözüyle ifade ettiği Turanizm sloganı altında bilinçli ifade

¹ Şerif Baştav, “*Macaristan'da İstiklal Reform Hareketleri ve Kossuth*”,*Türk-Macar Münasebetleri, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları No:5, Orun Matbaası, Ankara, s.54-55.*

² Melek Çolak, “*Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan'da Türk İmajı (XIX. Yüzyıl Sonları- XX. Yüzyılın İlk Yarısı)*”, *Symposium International d'Imagologie, Uluslararası İmgebilim Sempozyumu, 26-28 Avrı 2004 Muğla, Tome: II, Muğla 2006, s.217.*

³ Gyula Németh, “*Törökök és Magyarok*”, *Törökök és Magyarok I, Budapest 1990, s.176-178.*

edilen kültürel bağlantılı duygunun da büyük payı olduğunu vurgulamaktadır⁴.

Bu açıdan XIX. yüzyıl sonunda şartlar oldukça olgunlaşmış görünmektedir. Çünkü Avrupalılar tarafından devamlı dışlanan, Slav ve Germenler arasında kalan Macarların, kendi kökenlerini araştırma ihtiyacı duymaları; özellikle XIX. yüzyılda Macar dili ve tarihi konusunda yoğun araştırmaların yapılmasına, yüzyılın sonunda buna dayalı olarak Turancılık akımının ve ortak etnik- kültürel özelliklerin keşfedilmesi ile de Türkolojinin doğmasına yol açmıştır⁵. István Fleisch'e göre Macaristan'da Türkoloji başlangıçta Macar ve Türk halkının ortak kökenli olduğu düşüncesine dayanıyordu. Macar bilginler "Turanlı" sözünü ise, toplayıcı bir düşünce olarak Türk, Macar, Moğol, Fin ve diğer başka halklar ve dilleri için kullanmışlardır. Farz edilen bu ortak Turanlı köken bilinci, her iki ülkede geniş katmanlarda kök salmıştır⁶. İlk kez Macaristan'da ortaya çıkan Turancılık akımı ve Türkolojinin getirdiği bulgular, Osmanlı İmparatorluğunda Türk milliyetçiliğinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur⁷. Avrupa'da yeni güç dengelerinin oluştuğu XIX. yüzyıl sonları ve XX. Yüzyıl başlarında, Avusturya- Macaristan Monarşisinin yükselen Panslavizm ve Pangermenizm karşısında, Osmanlı İmparatorluğu ile işbirliği yapması çerçevesinde, Macar Turancılarının kurduğu Turan Derneği'nin çalışmaları iki ülke arasındaki kültürel köprüünün güçlenmesine aracılık etmiş, Osmanlı Devleti ve Macaristan arasında sosyal, kültürel, ekonomik ilişkiler çok gelişmiştir⁸.

Németh gibi Türk- Macar yaklaşmasının gerçek büyük gelişmesini, Lajos Kossuth'un Osmanlı Devletinde gördüğü kabulden sonra başlayarak sağladığını vurgulayan József Kerekesházy, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren iyi ilişkilere ve yakınlaşmaya değinip, Mustafa Kemal Atatürk'ün dünyaya geldiği zaman Türk ve Macar ilişkilerinin atmosferinin böyle bir durumda olduğunu söylemektedir⁹. Kerekesházy Mustafa Kemal'in Macarlara karşı "nasıl bir duygu dünyasında yetiştiği sorusunun cevabını", O'nun yetişmesi sırasında, XVIII. Yüzyıla kadar savaşan iki ülkenin, artık var olan böyle bir ortam nedeniyle, Macaristan hakkında iyi ve güzel sözler işitebildiği bir dünya olarak değerlendirmekte-

⁴ Németh, *agm.*, s.176.

⁵ Melek Çolak, "19. Yüzyıl Sonu- 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 89, Cilt.15, Mayıs 2001, s.9.

⁶ István Fleisch, *Atatürk és Kora, Musztafa Kemál Atatürk Függetlenségéi Háborúja és Kormányzása*, Corvina Kiadó, 2004, s.57.

⁷ Çolak, "19. Yüzyıl Sonu- 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması", s.9.

⁸ Bk., *agm.*, s.4-10.

⁹ József Kerekesházy, *Az Igazi Kemál Egy Köztársaság Születése*, Terebess Kiadó, Budapest, 2000, s.198-2003.

dir¹⁰. Mustafa Kemal bu ortamda daha gençlik çağında Avusturya – Macaristan Monarşisi ile tanışmıştı. O zamanlar artık yıllardan beri Balkanlarda önemli rol oynayan yarı Avusturya nüfuzu, Osmanlı İmparatorluğunun geleceği açısından da önemli rol oynuyordu¹¹. Mustafa Kemal’in gençliğinde Macarlar hakkında ne bildiği konusunda detaylı veriler olmamasına rağmen¹², onlarla savaş meydanında tanışma fırsatı bulduğu bilinmektedir¹³. Onlar, I. Dünya Savaşı sırasındaki müttefikleri Macar askerlerdi¹⁴. Çünkü bu savaş sırasında özellikle 1915 yılında Avusturya – Macaristan İmparatorluğu ile irtibatın sağlanmasından sonra zor durumda olan Türk müttefikinin yardımına Avusturya – Macaristan topçu bataryaları yetişmiş, Macar askerler, askeri malzemelerin taşınmasında ve özellikle havan topu kullanımında bir hayli yardım etmişlerdir¹⁵.

Mustafa Kemal Paşanın cephede Macarlarla olan tanışıklığı konusunda Kerekesházy şöyle demektedir¹⁶:

“Mustafa Kemal, önce burada görebildi; geniş-elmacık kemikli, Asyalı görünüşlü, tıknaz Macar ırkını... Merkezi devletler adına Türkiye ile olan işbirliği büyük sorundu. İstanbul’da muazzam Alman, Avusturya ve Macar askeri misyonlar konuşlanmışlardı ve Türklerin bunlar arasında sadece Macarlara gönülden gelen sempati hissettiklerine dair orijinal veriler var... Asla Macarlar ve Türkler arasında sürtüşme olmadı. Bununla birlikte Avusturyalılar ve bilhassa Almanlar ve Türkler arasında sonuna kadar çoğu kez çekişme meydana geliyordu.

Kemal, tarihten yeterince bilindiği gibi, Batı müttefikleriyle olan işbirliği sırasında iyi tecrübeler edinmedi. Almanlarla ve Avusturyalılarla çok sürtüşme vardı. Bununla beraber O, Macarlarla sonuna dek sempatisini sürdürdü.”

Savaş bittikten sonra, Trianon Antlaşmasını imzalayan ve zarara uğrayan, Türk halkının Milli Kurtuluş Mücadelesini ve Atatürk’ü dikkatle izleyen Macar halkı, kendi silah gücü ile tekrar bağımsız devlet kuran ve Lozan Antlaşmasını gerçekleştiren Türklere hayranlık duymuştur¹⁷. Atatürk’e göre ise *“eğer bu iki halk tarih boyunca bir kere yan yana gelip akrabalıklarının farkına varsaydı, Doğu Av-*

¹⁰ Kerekesházy, *age.*, s.198-1999.

¹¹ Flesch, *age.*, s.53.

¹² Kerekesházy, s.203.

¹³ Flesch, s.54

¹⁴ Kerekesházy, s.203.

¹⁵ Melek Çolak, “Macar Gyula Germanus’un Çanakkale Savaşı ile İlgili Anıları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XXIII, Mart-Temmuz-Kasım 2007, Sayı:67-68-69, s.134.

¹⁶ Kerekesházy, s.203-205.

¹⁷ Çolak, “Türk- Macar İlişkileri ve Macaristan’da Türk İmajı (XIX. Yüzyıl Sonları- XX. Yüzyılın İlk Yarısı)”, s.220-222.

rupa tarihi çok farklı olurdu. Yüzyıllarca dini nedenlerle başlayan ve her iki tarafa da zarar veren savaşların yerini dostluk almıyordu." Bu yüzden Atatürk, Türk-Macar dostluğunu ülkesinin dış politikasına da uygulamış, O'nun döneminde Türkiye – Macaristan ilişkilerinin esası, bu uyumlu dostluğa dayanmıştır. O, Macaristan ile siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine özen göstermiştir. Lozan Antlaşması yürürlüğe girdikten hemen sonra Macaristan ile diplomatik ilişkiler kurularak iki ülke arasında antlaşmalar imzalanmış, karşılıklı işbirliği ortamında pek çok Macar uzman Türkiye'ye gelmiş ve çeşitli alanlarda çalışmıştır¹⁸. Hatta bu uzmanlardan biri olan János Máthé Atatürk'ün bahçivanı olarak görev yapmıştır¹⁹. Böylece gençlik yıllarında Avusturya – Macaristan Monarşisinin bir üyesi olan Macarları tanıyan, Dünya Savaşında müttefik olarak onlarla buluşan Mustafa Kemal Atatürk, bu kez aynı şekilde devlet adamı olarak Macarlarla karşılaşmış²⁰. Türk halkı Macarları "*kardaş*" olarak adlandırırken²¹, O da Macarlara karşı derin bir sempati duymuştur²².

II. Atatürk'ün Tarih Tezi ve Macarlar

II.I. Atatürk'ün Macar Tarihe Bakışı

Atatürk'ün toplumsal olayları değerlendirmesinde ve dünya görüşünde tarihin önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. O'ndaki tarih bilinci olayları, tarihsel gelişimi içinde görececek ve değerlendirebilecek bir tarih kültürüne dönüştüğü gibi, Türk tarihini gerçek boyutları ve içeriği ile ortaya çıkarmayı amaç edinen bir tarih tezi ve tarih çalışmalarına yol açmıştır²³. Türk Tarih Tezi adı ile bilinen, emperyalist Batının Türk'ü ve Türklüğü hakir gören tarih anlayışının yanlış ve taraflı yaklaşımlarını ortaya koyarak, Türklerin medeniyet tarihinde ve insanlık aleminde seçkin yerini göstermeyi ve Türk milletine özgüven vermeyi amaçlayan bu tez, Atatürk'ün sistematize edilmiş tarih anlayışıdır²⁴.

Böyle bir tarih anlayışı içinde Türk tarihinin eskiliği konusunda Mustafa Celaleddin ve Leon Cahun'dan, Türk tarihi ve uygarlığını bir bütün olarak ele

¹⁸ Melek Çolak, "Atatürk'ün Macar Bahçivanı János Máthé'nin Anılarında Ankara" Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl:4, Sayı:7, Bahar 2008, s.182-183.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *agm.*, s.182-193.

²⁰ Flesch, s.53-54.

²¹ István Györffy, "A Török Nép Jövője", Györffy István Írásai a Balkánról és Törökországról, a szerző saját fotográfiaival, Terobess Kiadó, 2001, s.90, Dagobert, s.194.

²² Kerekesházy, s.203.

²³ Şerafettin Turan, *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu, 3.Baskı, Ankara, 1999, s.25.

²⁴ İsrail Kurtcephe, "Atatürk'ün Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Tezi", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.223-224.

almada Deguignes'ten, İslam tarihi ve hilafet sorunu için Leone Caetani'den, dünya tarihini bir bütün olarak değerlendirme konusunda H.G. Wells'ten yararlanan, uygarlık ve ırk meselesinde J.A. Gobineau'den E. Pittard'ın kitaplarına kadar birçok eseri okuduğu ve değerlendirdiği görülen²⁵, tarihe verdiği önem dolayısıyla yurt gezilerinde gittiği okullarda özellikle tarih derslerini dinleyen²⁶ Atatürk'ün, daima yabancı Türkologlar, özellikle Macar dilciler, tarihçiler, doğu araştırmacılarının çalışmalarını izlediği bilinmektedir²⁷. Türk kültürel ve bilimsel yaşamının yaratıcısı Atatürk, Macar dilinin gelişim tarihini iyi biliyor ve bu kültürün en iyi bir şekilde eski Türk kültürüne, diline benzediğini düşünüyordu²⁸. Bu düşüncenin oluşumunda, Atatürk'ün okuduğu bu kitapların büyük payı olduğu kuşkusuzdur.

Atatürk Ármin Vámbery'den, Zoltán Gombocz'a, Gyula Németh'e kadar birçok Türkologun eserlerini incelemiştir²⁹. Gyula Németh'in 14 Eylül 1934'de Budapeşte'den, Atatürk'e yazdığı mektupta sözünü ettiği kitaplara bakılırsa bu ilgi ortaya çıkmaktadır. Németh, mektubunda "*O'nun kudretli idaresi altında dünyayı hayrette bırakan terakkiler yapmış, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı hissettiği ihtiramatı faikanın delili olarak Türk ve Macar milletlerinin münasebetlerinden, onların tarihi temaslarından bahseden bazı eserleri*" gönderdiğinden söz etmekte, kitapların içeriği ve önemi hakkında açıklamalar yapmaktadır. Bu kitaplar Valentin Hóman'ın üç ciltlik "*Macar Tarihi*", Alexandre Takáts'ın "*Türk İstilas Devrinden Krokiler*" (3 cilt), "*Türk İstilas Devrinden, Macar Mazisinden, Eski Macar Asker Kumandanları*" adlı eserleri, Szilády-Szilágyi'nin "*Türk İstilas Tarihinin Vesikaları*" (2 cilt) ve "*Türk – Macar Devrine Ait Vesikalar*" (7 cilt), Karácson ve Tahallóczy'nin "*Rákóczi'nin Türkiye'ye İlticasına Dair Vesikalar*", Takáts, Eckhart ve Szekfű'nün "*Budin Paşalarının Macarca Muhaberatı*", Ernő Simonyi'nin "*II. Rákóczi Ferenc Devrine Dair İngiliz Diplomasisinin Muharreratı*", Imre Karácson'un "*Türk Seyyahı Eviya Çelebi'nin Macaristan'daki Seyahatleri*" (2 cilt), Déak Farkas'ın "*Mültecilerin Mecmuası Evrakı*", Kálman Thaly'nin "*II Rákóczi Ferenc Dairesinde (?) Yaşamış Olan De Laussure Cézár'ın Türkiye'de Yazılmış Mektupları*" adlı eserler

²⁵ Şerafettin Turan, *age.*, s.25-47.

²⁶ Kamil Su, "*Atatürk Bir Tarih Dersinde*", *Belleken*, Cilt: XLV/1, Sayı:177, Ocak 1981, s.419-436.

²⁷ Naciye Güngörmüş, "*Hungarológia Törökországban*" Congressus Oktavus Internationalis Fenno-Ugristom Jyväsckylä 10-15.8.1995 Moderatores Jyväsckylä 1995, *Hungarologische Beiträge*; jväsckylä, 1995, 4. sayı, s.26.

²⁸ Naciye Güngörmüş, "*Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban*", *Nemzetközi Magyar Filológiai Tarsaság, III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus*, Szeged 1991, Augustus 12-16, s.1297-1298.

²⁹ Güngörmüş, *agm.*, s.1297.

idi.³⁰ Macar kültürüne özel merakı olan Atatürk'ün kütüphanesinde yer alan değerli eserler arasında, Gyula Németh'in mektubunda sözünü ettiği kitapların yer aldığına ve Atatürk'ün, Macar Türkolojisinin bu seçkin simasının, kendisine gönderdiği ve öneminden bahsettiği bu kitapları çok iyi şekilde incelediğine hiç kuşku yoktur.

Nitekim Atatürk'ün daha 1917 yılında Şam'da Gyula Németh'in Osmanlı İmparatorluğunda hizmet eden Alman askerler için hazırladığı "*Türkische Grammatik*" isimli kitabıyla ilgilenmesi³¹, O'nun Macar bilginleri ile tanışıklığını ve Türkolojinin verilerinden haberdar olduğunu göstermektedir. Ankara'daki Macar Krallığı Maslahatgüzarı elçilik sekreteri Vitéz Rényey'in 11 Ekim 1934 tarihli raporu, Atatürk'ün bu ilgisini yansıtmaktadır.

Şöyle ki:

*"Son olarak karakteristik Türk devlet adamının, Turan konularına ilgisini hedef alan, Gazi'nin bir gece eğlencesinde gördüğüm bir kişisel anımı açıklamamı izin veriniz. Diplomatik bölüm, bu münasebetle önce Gazi'nin evinde davetli olduğundan, protokol şefi Gazi'nin özel konut bölümünün bir kısmına bakmayı tavsiye etti. Gazi'nin yazı masası önüne birkaç kişi geldik, ki onun üzerinde dikkat çekici yerde Macar Milli Müzesi Müdürü Zoltán Takács'ın Macar dilinde bir etüdüünü/ Sino- Hunnica/ tanıdım, ki onu en son burada bulunduğu sırada adı geçen (O), yürüyüşüm sırasında ithaf ederek Gazi'ye ulaştırmıştı. Gazi'nin yaveri, ilgim üzerine, Gazi'nin kişisel isteği üzerine hazırladıkları artık Türkçe çevirisi eklenmiş çalışmayı gösterdi. Bunlara göre, Zoltán Takács ve diğer Turanla ilgili devir çalışmalarını hazırlayan Macar bilginlerden, imkan olunca eserlerini Türkiye Cumhuriyeti Başkanına ulaştırmalarını rica etmek uygun görünüyor"*³².

Atatürk'ün Macar Büyükelçilerini kabul ediş tarzı, görüşmelerin ana teması, bu konu hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir³³. Ankara'daki Macar Krallığı Elçisi Jungerth Arnóthy, 9 Ocak 1934'te güven mektubunu sunmak için Atatürk'le görüştüğü sırada edindiği izlenimleri, Macar Dışişleri Bakanı Kálmán

³⁰ Adı geçen mektup, Budapeşte'de Széchényi Kütüphanesi'nde El Yazmaları Bölümünde 121/322 numaralı dosyada kayıtlıdır (bkz. *Magyar Országos Széchényi Könyvtar*, (Macar Milli Széchényi Kütüphanesi) Kézirattár, Dosszie: 121/322).

³¹ Güngörmüş, "*Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban*", s.1296.

³² Macar Krallığı Maslahatgüzarı Elçilik Sekreteri Vitéz Rényey'in 11 Ekim 1934 tarihli raporu, s.3 (*Magyar Országos Lévéltár (MOL)*; *Macar Milli Arşivi*, K 63, 1934, 32/7).

³³ Macar Krallığı Elçisi Jungerth-Arnóthy'nin Macar Krallığı Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya gönderdiği 10 Ocak 1934 tarih ve 2/fön.pol./1934 sayılı raporu (*MOL*, K 63, 1934, 32/7); Macar Krallığı Elçisi Zoltán Mariassy'nin Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya gönderdiği 11 Haziran 1935 tarih ve 77/pol/1935 sayılı raporu (*MOL*, K 63 1935-32/7); Flesch, s.342-343.

Kánya'ya gönderdiği 10 Ocak 1934 tarihli raporunda şöyle ifade etmektedir³⁴:(bkz. Ek I b-c)

“Gazi beni Hükümet Başkanının huzurunda kabul etti. Bu rolü muntazaman, şimdi dışarıda olan, Büyükelçilerin yanında ise Dışişleri Bakanı eksiğini tamamlayan Dışişleri Bakanı Vekili Numan Bey oynuyordu. Birkaç sözle O’na güven mektubumu sunduktan sonra, bana yer gösterdi ve tam bir saat benimle konuştu, ki o şimdiye kadar henüz gerçekleşmemiştir. Alman Büyükelçisini en son benzer vesileyle örneğin yalnızca 12 dk. alıkoymuştu. Olağanüstü uzun süre huzura kabul edilmem, Türkler gibi, Elçiler camiasında dikkati çekti.

Konuşma birkaç geleneksel cümleden sonra, millet türlerinin unsuruna döndü. Fin-Uğor kardeşliğinden, Türk-Macar, daha sonra halkların genel ırki tasnifine ve bunlarla ilişki unsurlarına sıra geldi. O Finlileri, mongoloid sayıyor; dillerinin Macarlara olan benzeşimine göre; böyle olmakla birlikte ırki temeli yok. Fakat iki halkın binlerce yıl öncesinde olan beraber yaşamasına bağlıyor. Lapları Finlilere kıyasla, Türklere ve bize daha yakın sayıyor. Halkların ırki bölümlenmesinde dolikisefal ve brakisefal unsurlardan hareket ediyor. Ayrıntılı olarak bir tanesini ve diğer ırkın tarihini, coğrafi yerini tüm yeryüzünde ve kültür gelişiminde etkisini açıkladı. Güçlü kritik konusu yaptı. Hatta güya dolikisefallerin, brakisefaller üzerinde entelektüel üstünlüğü olduğu teorisini kabul etmedi. Tam tersine O’na göre dolikisefallerin kültür gelişmiş Cilalı Taş Devri’nde durdu. Yalnızca brakisefallerin müdahalesi, daha sonraki kültürün gelişimine imkan verdi. Gazi bu unsurları açıklarken insan O’nun bir Türk özgürlük kahramanı ve reformisti değil fakat bir Batı Avrupa Bilimler Akademisi başkanının odasında oturduğuna inanabilirdi. O, benimle, halkların ırki akrabalığıyla uğraşmaktan, böyle fikir alış verişi yapmaktan memnuniyetini dile getirdi.

Sonunda tekrar konuşmayı Türk-Macar akraba ve dostluk ilişkisine götürdüm. Ki onun üzerine Gazi, geçmiş olaylara, halklarımızın tarihçesindeki temasına bir göz attı. Vaktiyle iki halk arasındaki savaşlarımızı din ayrılığı kışkırtmıştı, maalesef birbirlerine yalnızca zarar vermişlerdi. “Hayal edersek” dedi-ki iki halk, ülkelerimiz birbirine sınır komşusu olduğu zaman akrabalıklarını bilerek, birbirlerine yaslanarak korumuş, güçlerini geliştirmiş olsalardı, son yüzyıllarda Doğu Avrupa tarihi tamamen başka yön alırdı. Şimdi onlar din devrini kapattıklarına göre iki kardeş halkın-bu deyimini defalarca kullandı- dostluğu ve her alanda işbirliğini sağlamlaştırmasına hiçbir engel yok. Bizim halklarımızın ilişkisi, zikredilen çağlarda olduğu gibi şekillenmeli. Halklarımızın birbirleriyle olan ilişkisini geliştirdiğimiz zaman ilerlememiz gereken yön bu olsun.”

³⁴ Elçi Jungerth Arnóthy’nin adı geçen raporu (MOL, K 63 1934, 32/7).

Konuşmamızın bitiminde, dostluk atmosferine geldiğimi ve iki milletin dostluğunun geliştirilmesi çerçevesinde açıklanan etkinliklerinde O ve hükümetinin içten desteğini daima hesap edebileceğimi taahhüt etti.

Sonra iki laf ettiği sekreter Rényey'le tanıştı. Daha sonra formaliteler dahilinde geldiğim gibi Elçilik binasına geri döndüm."

Elçi Jungerth'den sonra, 1935'te gelen yeni elçi Zoltán Máriassy'nin 1,5 yıl sonra Atatürk'le görüşmesi benzer şekilde cereyan etmiştir. Zaman zaman Türkçe ve Fransızca olarak geçen, Elçinin Atatürk'ün "*Fransızca'yı iyi anladığı ve bu dille kendini yeterince kolay ve düzgün olarak ifade ettiği*" ve Macar Başbakanı Gömbös'ün Ankara ziyaretinden sıcak sözlerle bahsedip, O'nun hakkında bilgi aldığı bu görüşmede, karşılıklı dostluk mesajlarından sonra Atatürk, "*favori teması olan Türk-Macar ortak kökenine, sonra Türklerin prehistoryasına ya da O'nun tarafından oluşturulan ve bütün halkların medeniyeti Türklerden aldığı*" yönündeki teorisine geçmiştir³⁵.

Elçinin şu sözlerinden bu teoriye yabancı olmadığı anlaşılmaktadır³⁶:

"... pek çoğu onlardan türüyor ve en çok kültür bağlantılı ve bilimsel tanımdan tespit edilebilir ki Türk kökenliler vb. vb... Bu temaya iyice hazırlıklı olduğumdan ve ilgimi çok defa sorular ve açıklamalar yoluyla da kanıt sunma imkanım olduğundan, Gazi, gerçekten açıklamaları sırasında ateşleniyordu. Kalın ciltleri ve haritaları getirtti, kah Türkçe kah Fransızca açıkladı. Ve Menemencioğlu'nun da işi birikti; Büyükelçiye bütün sayfaları yeni Türk dilinde yazılmış kitaptan Başkanın emriyle çevirmek zorunda olduğundan. Birer cümleyi yanlış anlayarak defalarca da ayağa kalktım, fakat Atatürk daima, ilginç sohbeti sürdürmemiz için oturtuyordu.

Diktatörün hayran bırakan bir görünüşü vardı; bütün katılıktan ve kurumdan muaf neredeyse saf (sade) onurla ve coşku ile felsefe ve filoloji deyimlerinin Türkçeden alındığını göstermeye çalıştı.

Konuşmamız sonuna kadar bu temada geçti. Politikadan bir söz bile edilmedi. İki kere kahve servisi yaparak, yaklaşık 1,45 dk. geçti.

...

Veda sırasında böyle uzun zaman zahmet verdiği için özür diledi. Sonra O'nun yönetiminde yazılan 7 ciltlik Türk Tarihini hediye etti. Övgüye boğan ihsanı ve iyiliği-

³⁵ Flesch, s.342-343.

³⁶ Flesch, s.343.

ne yürekten teşekkür ederek, eşlik edenlerle artık ayışığında, Himnuzun dinlenişinden sonra Türk devlet başkanının köşkünden uzaklaştım."

Elçi Mariassy, Atatürk'le yaptığı bu uzun görüşmeyi, Atatürk'ün neredeyse tutkuyla uğraştığı çalışmalarından yana ilgisini dile getirmeyi uygun bir tarzla ifade etmesine bağlamaktadır³⁷. Mariassy güven mektubunu sunuştan sonra başta Başbakan İsmet İnönü olmak üzere devlet görevlilerinin içten kabulünü ve ırk akrabalığını vurgulamalarını hem nezaket kuralı, hem içten gelen bir duygu olduğunu belirterek, bunun arkasında yatan nedeni şöyle açıklamaktadır³⁸: (bkz. Ek II-c)

"Oysa Gazi'nin Türk irki teorisinden söz eden özgün teorisini halkına oktrojaltta ve irki olarak birbirine ait oluş duygusunda kök salan, Macar halkından tarafa sempatisi herkesçe malum olduğundan beri, tembihleri hizmetçi olarak takip eden Türk devlet adamları ve politikacılar artık bu alanda oportünizmden de O'nu takip ediyor. Dışişleri Bakanının Macar dostluğunu vurgulayışının da buradan kaynaklandığına inanıyorum."

Atatürk'ün Macar bilimine ilgi göstermesinde Macaristan bilimsel yaşamı hakkında görüş bildiren Fuat Köprülü ve Hamit Zübeyr Koşay büyük rol oynamışlardır³⁹. Hamit Zübeyr Koşay'ın Németh'in öğrencileri arasında olduğu⁴⁰, aynı şekilde Macaristan'da aldığı Türkoloji eğitiminin birikimi ile Türk tarihi üzerinde çok sayıda eser veren, Türk Tarih Tetkik Cemiyeti üyesi de olan Hüseyin Namık Orkun'un I. Türk Tarih Kongresinde, Atatürk'ün Macarca tercümanlığını üstlendiği göz önüne alınmalıdır⁴¹.

Atatürk'ün bu ilgisi, Türk tarih tezi için Macar bilginlerinden yararlanma çabasına yön vermiştir denilebilir. Dagobert'in ifadesiyle Atatürk'ü *"vaktiyle Erdel Prensi Gábor Bethlen gibi, daima bilginler ordusu çevreliyordu."* Doğu tarihinin tanınmış mesleki otoritesi Ferenc Zajti'nin daveti de bu şekilde oldu. Atatürk Zajti'nin bu yöndeki çalışmasıyla tanışınca onu kendisi için tercüme ettirdi. Daha sonra Zajti'yi Türk-Hun ve Macar ırkının tarihi özdeşliğinin belgelerinin or-

³⁷ *age.*, s.344.

³⁸ Ankara'daki Macar Krallığı Elçisi Zoltán Mariassy'nin Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya gönderdiği 11 Haziran 1935 tarihli ve 77/pol./1935 sayılı raporu. (MOL, K 63, 1935-32/7, s.1-4).

³⁹ Fuat Köprülü 1938'de Kőrösi Csoma Derneği (Kőrösi Csoma Tarsaság), 1964'te ise Macar Bilimler Akademisi (Magyar Tudományos Akademia) onur üyeliğine seçilmiştir (Güngörmüş, *agm.*, s.1299).

⁴⁰ György Hazai, *"Gyula Németh"*, *Németh Armağanı*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1962, s.12.

⁴¹ Nizam Önen, *İki Turan, Macaristan ve Türkiye'de Turancılık*, İletişim Yayınları, I.Baskı, İstanbul, 2005, s.290-291.

taya konulması ile görevlendirdi. Bunu Zajti'nin Atatürk tarafından 1932 yılı yazında Ankara'ya Türk Tarih Kongresine çağrısı takip etti⁴².

Dagobert bu çalışmalarını şöyle anlatmaktadır⁴³:

“Zajti'nin, Başkanın sarayında akşam 8'den sabah 2-3'e kadar süren hazırlık toplantılarında hepsini pek çok dökümanla aydınlatmadığı Türk prehistorik tarihinin en gizli problemi yoktu. Sabah 9'dan akşam 6-7'ye kadar öğleyin bir saatlik yemek arasıyla, yaz sıcaklığına rağmen kongreye ait konferansların en sadık dinleyicisi, Başkan Atatürk idi. Sorunları O kaydeder ve O adlandırır. Veya kendiliğinden beliren bilimsel rapimleri yönetirdi.”

Zajti Kongrede “Az İndiai Rokonnépek Közt” adıyla bir konferans verdi. Buna göre Macarlar Wo-Szua adlı Altay sınıfından, Türk halklarının soyundan gelmekte idi. Bunun için Türk topluluğuna dahil oluyorlardı⁴⁴.

Zajti konferansında Hindistan'a ait Türklüğün çok eski ve daha yeni uğraş sahalarından söz etti. Atatürk'ün büyük beğenisini kazandı⁴⁵.

Atatürk ve Zajti arasında geçen bir konuşma Atatürk'ün gece gündüz meşgul olduğu tarih çalışmalarındaki tutkusunu yansıtmaktadır⁴⁶:

“Akşam saat 8'de Başkanın sarayında yenilen akşam yemeğinden sonra genellikle sabah 3'e dek, daha çok tartışma sürerdi. Atatürk Türklerin tarih öncesinin en can alıcı problemlerinin ne kadar sürede çözülebileceğini bilmek istedi.

- “On yıl içinde” diye cevap verildi

- “Olmaz” diye karşılık verdi kesinlikle, başkanlık eden Kemal. “sonucunu ben de görmek istiyorum” dedi.

Teolojiyi bitirmiş Zajti'ye bilgisinden dolayı Başkan Kemal daima “profesör” diye seslenirdi.

- “Siz ne söylerseniz Profesör bey” diye sordu Başkan, yanında oturan Zajti'ye dönerek!...

- “Bir yıl içinde”

- “Nasıl böyle düşünüyorsunuz?”

⁴² Dagobert, s.197.

⁴³ *age.*, s.197.

⁴⁴ Péter Moricz, “Az Újtörök Történettrási Mozgalom”, *Turán*, I-IV, XV. évf., 1932, s.3

⁴⁵ Dagobert, s.198.

⁴⁶ Dagobert, s.198.

- “Ekselanslarının yönetiminde çalışan Türk Tarih Kurumu’nun yönetimiyle, Atilla’nın 1500. yıldönümü nedeniyle Avrupa ve Asya’nın 60 bilim adamı arasında, 60 bölümde toplanmış Türk prehistorya problemi taksim edilsin. Bunlar onu Fransız dilinde göndersinler. Türk uzmanlar çevirsin. Bir yıl içinde iki muazzam cilt de yayınlanabilir.”

- “Bu harika fikir gerçekleştireceğiz. Profesör beyi ise devamlı Türkiye’de oturmaya davet ediyorum. Fakat konuların kaleme alınması nasıl olacak?”

Hazır bulunan uzmanlar özel komisyon için birkaç ay rica ettiler, ama Başkan bunu da fazla buluyordu.

- “Buna ilişkin ne önerirsiniz Profesör?” dedi.

- “Şayet bunun için beni görevlendirme lütfunda bulunursanız iki üç günde Ekselanslarının emirlerine hazırlarım.”

- “Pekala! Profesör Beyi başkanlığında çalışın 12 üyeli Türk Tarih Kurumu üyesi tayin ediyorum.”

Türk Macar kültürel ilişkilerinin bu dönemde zenginleştiği göze çarpmaktadır. Kültürel etkinlikler birbirini izlemiştir⁴⁷. Hatta karşılıklı ziyaretler sonucu iki ülke arasındaki turizm yıllar boyunca çok geliştiği için 1931’de bunun organize edilmesine ihtiyaç duyulmuştur. 2 Haziran’da Macar Milli Turizm Konseyi’nin davetiyle Türk Turing Klüp Başkanı Reşit Saffet Bey ve beraberindeki heyet Budapeşte’ye gelmiştir. Görüşmede Reşit Saffet Bey, iki ülkenin tarihi ilişkilerini özellikle dikkate alarak Türk – Macar Turizmine ait rehber kaleme almayı tavsiye etmiştir. Örneğin Eger Kalesi ve Eger şehrinin Türkler bakımından olağanüstü büyük tarihi ve turistik önemi bulunmakta idi. Reşit Saffet ayrıca Gülbaba Türbesi’nin yanında sadece Türkiye’de değil, aynı zamanda bütün İslam halkları arasında olağanüstü derecede popüler olabilecek bir Türk – Macar Müzesinin kurulmasını tavsiye ettikten sonra Türk ve Macarların Hunlara dayanan ortak kökenini, bu ortak kökeni belgeleyecek Atilla heykelinin ortak bir güçle dikilmesinin bütün Türk milletine etkisi olacağını belirtmeyi ihmal etmemiştir⁴⁸.

2 Eylül 1932’de de Türkiye Cumhuriyeti Elçisi Behiç Bey ve Türk Tarihi Kurumu’nun temsilcisi Reşit Saffet Bey onuruna Gellért Oteli’nde verilen resepsiyonda, Macar Turán Derneği’nin birçok üyesi, Macar biliminin birçok seçkin siması, Türk – Macar kültür ilişkilerinin aydınlatılması konusunda canlı fikir

⁴⁷ Dagobert, s.196-197; “Hírek A Turáni Tarsáság”, Turán, I-IV, XV évf., 1932, s.46.

⁴⁸ Dagobert, s.177.

alışverişinde bulunmuşlardır⁴⁹. Yüzlerce Türk genci Macaristan'da öğrenim görmüştür⁵⁰. Ankara'da Atatürk'ün girişimleriyle Türk – Macar kültürel ilişkilerinin geliştirilmesi için açılan Hungoroloji Enstitüsü (1935)⁵¹, Türkiye'deki bu alanda kurumlaşmanın güzel bir örneğini teşkil etmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulurken, Atatürk'ün arzusu üzerine Hungoroloji de fakülte kapsamına alınmıştır⁵². Zira Macaristan'da Türk Dili ve Türk Tarihi araştırmalarının eski bir geleneğinin bulunduğu herkes tarafından biliniyordu. Hungorolojiye yer verilmesinin başlıca sebebi bu idi⁵³. Ferenc Zajti gibi⁵⁴, Ankara'da 1934 yılında Türk – Macar ilişkileri hakkında verdiği bir konferans sonrası Atatürk'ün dikkatini çeken⁵⁵ ve O'nun kişisel davetiyle Hungoroloji Enstitüsünü kurmak amacıyla Ankara'ya gelen⁵⁶ Laszlo Rásonyi sonradan Atatürk'ün dostluğunu kazanmış, O'nun arkadaşı olmuştur⁵⁷. Şerif Baştav'ın deyimiyle “*ilhamını Atatürk'ten alan ve O'nun nefesini ensesinde hisseden yapıcı ve yaratıcı bir ruha sahip olan fakültede*”, Hungorolojinin ana konusunu daima Macar Eskiçağ tarihi oluşturuyordu⁵⁸. Fakülte içinde en zengin kitaplıklardan birine Rásonyi sayesinde kavuşan ve Türk kültürüne en yakın ve Türkolojinin en kuvvetli yardımcısı olarak görülen Hungoroloji⁵⁹ Atatürk'ün uzağı gören bir politik girişimiyle Türk bilim ve kültür alanında yerini almıştır⁶⁰. Örgütsel olarak Türkoloji öğrenimi ile ilişki içinde bulunarak, ülkeye ait Türkolojinin aynı türden tamamlayıcısı olmuştur. Hungaroloji Enstitüsü'nün yöneticisi Laszlo Rásonyi'nin bu dönemde Türk-Macar ilişkilerinin organize edilmesinde seçkin rolü bulunmakta idi. 1937'de artık o zaman Türk biliminin bir merkezi olan Dolmabahçe Sarayında düzenlenen serginin Orta Asya Türk-lüğüne ve Macar tarihine dair materyali Rásonyi'nin yönetiminde toplanmıştı. Macar bilginlerin rolü, katılımı Türk bilimsel yaşamını, her şeyden önce Türk dil bilimi ve tarihinin sonuçlarını zenginleştirmiştir⁶¹. Çeşitli kongrelerde

⁴⁹ “*Hírek A Turáni Tarsáság*”, *Turán*, I-IV, XV évf., 1932, s.46.

⁵⁰ Güngörmüş, “*Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban*”, s.1297.

⁵¹ Güngörmüş, “*Hungarológia Törökországban*”, s.26.

⁵² Şerif Baştav, “*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungorolojinin Yeri*”, *Türk-Macar Münasebetleri, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları No:5*, s.3.

⁵³ Şerif Baştav, “*Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Rásonyi Anma Töreni (23 Ocak 2001)*”, *Makaleler 3*, Berikan Yayınevi, s.477-478.

⁵⁴ Dagobert, s.198.

⁵⁵ Laszlo Rásonyi, *Doğu Avrupa'da Türklük*, Hazırlayan: Yusuf Gedikli, Selenge Yayınları, İstanbul 2006, s.27-28.

⁵⁶ Güngörmüş, “*Hungarológia Törökországban*”, s.27; *Doğu Avrupa'da Türklük*, s.27-28.

⁵⁷ Kerekesházy, s.205.

⁵⁸ Baştav, “*Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Rásonyi Anma Töreni (23 Ocak 2001)*”, s.478.

⁵⁹ Baştav, “*Türk-Macar Münasebetlerinde Hungorolojinin Yeri*”, *Türk Macar Münasebetleri*, s.9-11.

⁶⁰ Güngörmüş, “*Hungarológia Törökországban*”, s.26.

⁶¹ Güngörmüş, “*Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban*”, s.1299-1300.

Nándor Fettich, Gyula Moravcsik, András Alföldi, Kont István Zichy, Laszlo Rásonyi⁶², Gyula Németh gibi bilginler Macar bilimini Türkiye’de temsil etmişlerdir⁶³. (bkz. Ek III) Bu dönemde Türk-Macar dil akrabalığı ve ırkdaşlık düşüncesinin rönesansı yaşanmıştır denilebilir⁶⁴.

II.II. Macarların Atatürk’ün Tarih Çalışmalarına Bakışı

Atatürk’ün çağdaşı olan ve O’nu bir idol olarak gören⁶⁵ Macaristan Başbakanı Gyula Gömbös Atatürk’ün tarih ve dil alanında yaptığı çalışmalarına olan hayranlığını ifade etmekten kendini alamamıştır⁶⁶.

Gyula Németh, Atatürk’ün siyasi, toplumsal, kültürel alanda gerçekleştirdiklerinden ve Türkiye’deki gelişmelerden söz eden “Az Ujjaszületett Törökország” adlı makalesinde, Atatürk’ün yeni tarih anlayışını şöyle ifade etmektedir⁶⁷:

“Gazi Paşa, Türk milli bilincini her şekilde yükseltmeye çabılıyor ve buna ilk olarak tarihsel araştırma ve tarih öğretimi reformlarıyla yetismeyi istiyor. O’nun girişimleriyle Türk tarih bilginleri bugün, Türklüğün insanlığa ait uygarlığın gelişiminde olağanüstü önemli rolü olduğunu iddia ediyorlar. M.Ö. 10.000 hatta daha öncesine geri gidiyorlar ve Türklüğün faaliyetinin uygarlık açısından eski zamanlara temellendirildiğini ortaya koyuyorlar. Türkler Orta Asya’dan yayılarak ilk uygarlıkları başlattıkları yerlere gittiler ve Asya’da Çin ve Hint, Küçük Asya’da Hitit, Mezopotamya’da Sümer ve Elam ve nihayet Mısır, Akdeniz ve Roma Uygarlığı temellerini böyle attılar. Bu zihniyette yetiştiriyorlar ve öğretiyorlar bugün Türkiye’de antik tarihi. Ortaçağ ve Yeniçağ tarihinde daha az köklü değişim. Fakat olayların belirlenmesinde, olayların yorumlanmasında oldukça büyük.”

István Flesch de Atatürk’ün prehistorya üzerindeki düşüncelerine değinirken “Türklerin çok eski kökeni, dil gelişimi ve tarihinin O’nu olağanüstü derecede uğraştrdığını, Türklere karşı Avrupa’daki önyargıların O’nu çok incittiğini” belirte-

⁶² Az Ankarai Magyar Kiralyi Kövétség 1937 évi összefoglaló politikai jelentése. s. 43 (MOL, K 63 1938-32).

⁶³ Az Ankarai M. Kir. Kövétség 1936 évi összefoglaló politikai jelentése. s. 42 (MOL, K 63 1937-32.tétel, 32/1-32/41).

⁶⁴ Güngörmüş, “Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban”, s.1297.

⁶⁵ Flesch, s.325.

⁶⁶ Melek Çolak, “Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan’ın Türk İnkılabına Bakışı (1919-1938)”, Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003-Ankara, Bildiriler, Cilt:II, Ankara, 2005, s.1259.

⁶⁷ Gyula Németh, “Az Ujjaszületett Törökország”, Törökök és Magyarok, II. Cilt, Budapest 1990, s.182.

rek, Türk halkına özgüven vermek için Türk tarihini yazdırma konusunda yaptıklarından söz etmektedir⁶⁸.

Ankara'daki Macar Krallığı Elçisi Lászlo Tahy'nin Macar Dışişleri Bakanı Dr. Endre Puky'e gönderdiği 17 Kasım 1932 tarihli ve 63 pol. sayılı raporu Atatürk'ün düşünsel alanda yaptıklarının bir özetini sunmaktadır⁶⁹.

“Gazi, tarih ve dil bilimlerine doğru ilgi uyandırmaya, ulusun çok eski kökeni ve parlak geçmişine doğru dikkat çekmeye ve yıkılan panislam fikri ve Osmanlı kültürü yerine milletin önüne yeni ideolojiyi yerleştirmeye ve Kemalizmin pratik, politik amaçlarına doğru olan çabasında fikri ve kültürel temel vermeye ve geçmişle bağları yeniden yoluna koymaya çalışıyor.”

Atatürk'ün bu çabasının, Macaristan'da XX. yüzyıl başlarında gittikçe gelişen, Türk İstiklal Savaşını ve Atatürk'ü destekleyen Macar Turancılarını da⁷⁰ etkilediği görülmektedir. Yayın organları Turán dergisinde çıkan yazılar bunu göstermektedir⁷¹. Türk tarihini yazma konusunda Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarından söz eden Macar Turancılarından Péter Móricz⁷² benzer bir şekilde *“yeni Türk tarihi yazım hareketinin baş amacını, uygar dünyaya karşı Türklüğün itibarının iadesi ve Türk halklarının dünya uygarlık tarihinde nasıl üstün bir rol oynadıklarının göstermek”* olarak değerlendirmektedir⁷³.

Macar Turancılarına göre yeni tarih anlayışı şöyledir⁷⁴:

“Okullar için yazılmış tarih kitabında hiçbir yerde Turan veya Turanlı sözüne rastlanmadığı görünüyor. Bizim Turanlı halklar veya halklar hakkında anma yaptığımız yerde Türk yazarlar Turanlı adlandırılması yerine Türk sözünü, belirten sıfat olarak kullanıyorlar. Bu mutlaka tartışma konusu olacak. Bunu saymazsak artık buraya kadar, büyük Gazi'nin insiyatifi ile Türk tarih yazarlarının milletinin yararına şaşırtıcı olarak büyük işi yönettiklerini bilmemiz gerekir. Onlar kültür tarihi merkezine Türklüğü koyduklarından, yeni Türk tarih yazımı hareketine doğru bütün dünyada büyük ilgi

⁶⁸ Flesch, s.346.

⁶⁹ Ankara'daki Macar Krallığı Büyükelçisi Lászlo Tahy'nin Dışişleri Bakanı Dr. Endre Puky'e gönderdiği 17 Kasım 1932 tarih ve 63/pol-1932 sayılı raporu, s.5.(MOL ,K 63, 32/1, II./1932.1)

⁷⁰ Melek Çolak, *“Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)”*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:2, Güz 2000, s.62-66.

⁷¹ Móricz Péter, *“Az Újtörök Történetírásı Mozgalom”*, Turán, I-IV, XV. évf., 1932, s.1-6.; Móricz Péter, *“Gazi Musztafa Kemal és a Török Köztársaság Alkotásai”*, Turán, I-IV, XVI. évf., 1933, s.14.

⁷² Móricz, *“Gazi Musztafa Kemal és a Török Köztársaság Alkotásai”*, Móricz, *“Az Újtörök Történetírásı Mozgalom”*, s.1.

⁷³ Móricz, *“Az Újtörök Történetírásı Mozgalom”*, s.2.

⁷⁴ Móricz, *“Az Újtörök Történetírásı Mozgalom ...”*, s. 5-6.

uyandırdıklarını saptıyoruz. Şimdi Türkiye’de her şey adeta aniden oluyor. Türklerin zamanları yok- onlar böyle söylüyorlar- yavaş ilerlemeye. Tarih kongresi Temmuzda Ankara’da idi. Ve artık iki aylığına bir diğer büyük önemde kongreyi, dil bilimini İstanbul’da yaptılar. Bunun da bütün oturumlarında dil reformu konusunu da eline alan Cumhurbaşkanı oradaydı. Bu alanda da büyük adımlarla Türk kardeşlerimiz öne ilerliyorlar. Mümkün olabilen en kısa zaman içinde kültür ve uygarlığın her alanında batılı halklara erişmeleri çabasına yöneliyorlar.”

Atatürk’ün tarih çalışmalarının doğal olarak Macarları ilgilendiren yönü Macar tarihi ile bağlantısı idi⁷⁵. Atatürk bu açıdan “Türk ve Macarların Hun kökenli olmasının en sadık araştırmacısı” olarak nitelendirilmektedir⁷⁶. Macar bilim dünyasında öteden beri bilinen Macar-Hun geleneği ve prehistorya araştırmalarında Türk kavimleriyle bağlantı meselesine⁷⁷, şimdi Türk tarihi yazımı sırasında ilgi duyulması⁷⁸, Türkiye’de tarih alanında izlenen yeni yöntem Macarlarda merak uyandırıyor. Gerek Macar Büyükelçiliği raporlarındaki bu konudaki uzun açıklamalar⁷⁹ gerekse Turan dergisinde çıkan yazılar⁸⁰ (bkz. Ek IV, Ek V) bunu göstermektedir.

Péter Móricz Atatürk’ün tezinden söz ettikten sonra şöyle demektedir⁸¹:

“Bizim sadece bu hareketin gelişimini sempati ile takip etmemiz mümkün. Zira bizi de yabancı, özellikle batılı tarih yazarları, yeterince çok defa karaladılar. Biz de itibarın iadesi savaşını bugün dahi kazanıyoruz. Batılı tarihçilerin iddiasına göre, yurt tutan çok değerli atalarımızın kitleleri yalnızca kaba, barbar idi. Pek çok defa yabancı yazarlar bugünkü Macarlar hakkında hor gören fikir açıkladılar. Örneğin en çok Alman yazarın iddiasına göre bizim bağımsız bilimimiz bile yok, özgün sanatımız ise hiç! Biz buna karşı Türk kardeşlerimize benzer suretle gayretli şekilde, geçmişini modern tarih yazımının yöntemi ve araçlarıyla araştırıyoruz. Onlarla bağlantılı gerçeği saptıyoruz ve geçmişte milletimizin insanlığın ilerlemesinin önemli etkeni olduğunu doğrulayan verileri destekliyoruz.”

⁷⁵ Dagobert, s.197; Móricz, “Az Újtörök Történetírás Mozgalom”, s. 1-6.

⁷⁶ Dagobert, s.197.

⁷⁷ “Hírek: A Magyar Tudományos Akadémia”, Turán, VI. évf. I-II. évnegyed, 1923, s.60. (MOL, K 28 412. tétel)

⁷⁸ Móricz, “Az Újtörök Történetírás Mozgalom”, s. 1-6.

⁷⁹ Elçi Jungerth Arnóthy’nin 10 Ocak 1934 tarihli raporu (MOL, K 63 1934, 32/7); Macar Krallığı Maslahatgüzarı Elçilik Sekreteri Vitel Rényey’in 11 Ekim 1934 tarihli raporu, s.3 (MOL, K 63 1934, 32/7); Macar Krallığı Elçisi Zóltan Mariassy’nin Dışişleri Bakanı Kálman Kánya’ya gönderdiği 11 Haziran 1935 tarih ve 77 pol/1935 sayılı raporu (MOL, K 63 1935-32/7).

⁸⁰ Móricz, “Az Újtörök Történetírás Mozgalom”, s.1-6; Móricz, “Gazi Musztafa Kemal és a Török Köztársaság Alkotásai” s.7-15.

⁸¹ agm., s.2,5.

Türk tarih yazarlarının biz Macarların kökeni ve Macar dili hakkındaki görüşlerinin ne olduğunu bilmek ilginç. Biraz önce adı geçen tarih eserinin ikinci cildinde bununla ilgili olarak şunlar okunabilir:

“Macarlar Fin-Ugor halkı ve Türk-Ugur halklarının karışımlarından doğdu. Madem ki Türk-Bulgarların ataları Türk-Ugurlar, Fin Ugorlardan daha yüksek medeniyete sahiplerdi; kültür açısından eski Macarlar daha ziyade Türk telakki edilebilirler.” Üçüncü cildinde ise: “Macaristan, Hunların yurdunda, Arpad’ların yönetimi altında oluştu. Macarlar köken olarak Türk’türler, bununla beraber farklı halklarla sürekli temas ettiler ve dilleri böyle karışık oldu- Aynı yerde Macarların yabancı ismi ile ilişkili olarak tarih yazarı şunu açıklıyor: “Soylu (yani soylu halk tabakasını oluşturan) Hun-Ugurlar, Hungarlar (Hungarok) büyük bölgeyi ve iktidar sahibi olmuş aristokrasiyi oluşturuyorlardı.” Yani Türk tarih yazarı, daha yeni Macar tarihçilerinin yaptığı gibi, Macarların adı Hungar sözünü Hun-Ugur ve On-ugur sözünden türetmiyor. I. cildin 18. sayfasında, Türk dili konuşan halkları sayıyor ve açıklıyor ki Macarlar ve Finlilerin dili aynı Türk dilinin temel kurallarını gösteriyor, fakat başka dil biçimini aldılar ve daha sonra bundan geliştirdiler. Birinci cildin 342. sayfasında Alanlar, Hunlar, Macarlar ve Türklerin aynı gruba dahil olduğu iddiasını buluyoruz.”

Dagobert’in Atatürk ve Macar bilgin Zajti arasında geçen Türk tarihini yazma konusundaki görüşmeden sonra Atatürk’ün yaptıkları konusunda yaptığı yorum, Macar Turancularından, Macar yöneticilerine ve Macar bilim adamlarına kadar, genel olarak Macarların görüşlerine tercüman olacak niteliktedir⁸².

“O zamandan beri Turanlı halkların tarih öncesinin ve çok eski Türk Macar ilişkilerinin en harika ve en başlıca çalışması olacak olan bu büyük eser Macar Turanlı bilginin düşüncesi temelinde ve etkili katılım ile gerçekleşme safhasına ulaştı. Böyle hazırlıyor, Türk halkının atası Kemal Atatürk, Türklüğün çok eski ve bugünkü yeniden yapılan muhteşem tarihini!

Türk milletinin Dünya Savaşından beri elde ettiği bütün bunları, büyüklüğü ve ilerlemeyi bir insana, tek yiğit adama borçlu. O olmadan Türk milleti bugün, orada düşmanlarının millî varlığının son kalıntılarından da yoksun bırakacağı yetersiz yaşama mahkum edilerek bekleyeceği Anadolu’nun birkaç verimsiz iç vilayetine geri sıkıştırdı. Fakat Kemal Atatürk ulusun kederli kaderine erişmesine izin vermedi ve güçlü karrayla onu umutsuzluğa düşüş girdabından çıkardı. Önünde eğiliyor bütün dünya ve eğiliyoruz önünde, biz eserinin önünde; Turanlı kardeş Macarlar da. Ölüme mahkum edilmiş Mustafa Kemal Paşa, başkaldıran Gazi olarak, sonra ise Kemal Atatürk adıyla,

⁸² Dagobert, s.199.

genç Türkiye Cumhuriyeti Başkanı olarak, muzaffer halkı ve ordusunun başında yıkılmaksızın onun delilini gösterdi ki başarımın ilk şartı çelik gibi irade ve yüreklilik.”

Sonuç

XIX. yüzyıl sonlarından XX. yüzyıl başlarına doğru Türk-Macar ilişkilerinin gittikçe geliştiği ortamda, Mustafa Kemal Atatürk'ün Macarlarla tanışıklığı da başlamıştır. Macar kültürünü iyi tanınması nedeniyle Atatürk Macarlar hakkında iyi ve olumlu duygular beslemiştir.

Bu durum Türkiye Cumhuriyetini kurduktan sonra Macar uzmanlardan yararlanmasına, tarih tezinin oluşumu sırasında Macar bilginlerle fikir alışverişinde bulunmasına neden olmuştur. Türk ve Macar milletlerinin geçmişte ortak kökene dayalı tarihi gelişiminin, dile ait özelliklerinin araştırılması için Hungaroloji Enstitüsü'nü kurdu muştur.

Atatürk'ün tarih tezi ve yeni tarih anlayışı, Macarlar tarafından ilgi ile izlenmiş, büyük yankı uyandırmıştır. ©

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri

Magyar Országos Széchényi Könyvtar, (Macar Milli Széchényi Kütüphanesi): Kézirattár,
Dosszie: 121/322

Magyar Országos Lévéltár (MOL: Macar Milli Arşivi): K 63, 32/1, II./1932.1, K 63 1934,
32/7, K 63 1935-32/7.

II. Kitaplar

FLESCHE, István; *Atatürk és Kora, Musztafa Kemál Atatürk Függetlenségi Háborúja és Kormányzása*, Corvina Kiadó, 2004.

KEREKESHÁZY, József; *Az Igazi Kemál Egy Köztársaság Születése*, Terebess Kiadó,
Budapest, 2000, s.198-2003.

ÖNEN, Nizam; *İki Turan Macaristan ve Türkiye’de Turancılık*, İletişim Yayınları,
I.Baskı, İstanbul, 2005.

RÁSONYI, Laszló; *Doğu Avrupa’da Türklük*, Hazırlayan: Yusuf Gedikli, Selenge Ya-
yınları, İstanbul 2006.

TURAN, Şerafettin; *Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitap-
lar*, Türk Tarih Kurumu, 3.Baskı, Ankara, 1999.

III. Makaleler

BAŞTAV, Şerif; *“Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Rásonyi Anma Töreni (23 Ocak 2001)”*, *Makaleler* 3, Berikan Yayınevi, s.477-482.

_____ ; *“Macaristan’da İstiklal Reform Hareketleri ve Kossuth” Türk-Macar Mü-
nasebetleri*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları No:5, Orun Matbaası, Anka-
ra,s.54-90.

_____ ; *“Türk-Macar Münasebetlerinde Hungorolojinin Yeri”*, *Türk-Macar Müna-
sebetleri*, Türk-Macar Dostluk Derneği Yayınları No:5,Orun Matbaa-
sı,Ankara,s.3-15.

ÇOLAK, Melek; *“19. Yüzyıl Sonu- 20. Yüzyıl Başlarında Türk-Macar Yakınlaşması”*,
Toplumsal Tarih, Sayı: 89, Cilt.15, Mayıs 2001,s.4-10.

- _____, "Atatürk Döneminde Kültürel, Siyasi ve Ekonomik Bakımdan Türk-Macar İlişkileri (1919-1938)", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, Güz 2000, s.61-72.
- _____, "Atatürk'ün Macar Bahçıvanı János Máthé'nin Anılarında Ankara", *Hacettepe Üniversitesi, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:4, Sayı:7, Bahar 2008, s.181-193.
- _____, "Macar Gyula Germanus'un Çanakkale Savaşı ile İlgili Anıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt:XXIII, Mart-Temmuz-Kasım 2007, Sayı:67-68-69, s.133-144.
- _____, "Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan'da Türk İmajı (XIX. Yüzyıl Sonları-XX. Yüzyılın İlk Yarısı)", *Symposium International d'Imagologie, Uluslararası İmgebilim Sempozyumu*, 26-28 Avril 2004 Muğla, Tome: II, Muğla 2006, s.215-231.
- _____, "Türk-Macar İlişkileri ve Macaristan'ın Türk İnkılabına Bakışı (1919-1938)", *Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003-Ankara Bildirileri*, Cilt:II, Ankara, 2005, s.1253-1266.
- GÜNGÖRMÜŞ, Naciye; "Hungarológia Törökországban" *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristomum Jyväskylä 10-15.8.1995, Moderatores Jyväskylä 1995, Hungarologische Beiträge; jväskylä*, 1995, s.23-34.
- _____, "Magyar Tudósok Szerepe a Török Nyelvújítási Mozgalomban", *Nemzetközi Magyar Filológiai Tarsaság, III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus, Szeged 1991, Augusztus 12-16*, s.1295-1301.
- GYÖRFFY, István "A Török Nép Jövője", *Györffy István Írásai a Balkánról és Törökországal*, a szerző saját fotográfiáival, Terobess Kiadó, 2001, s.89-90.
- HAZAI, György; "Gyula Németh", *Németh Armağanı*, T.T.K. Basımevi, Ankara 1962, s.1-14.
- "Hírek: A Turáni Tarsaság", *Turán*, I-IV, XV évf., 1932, s.46.
- "Hírek: A Magyar Tudományos Akadémia", *Turán*, VI. évf. I-II. évf. negyed, 1923, s.60.
- MÓRICZ Péter, "Az Ujtörök Történetírási Mozgalom", *Turán*, I-IV, XV. évf., 1932, s.1-6.
- _____, "Gazi Musztafa Kemal és a Török Köztársaság Alkotásai", *Turán*, I-IV, XVI. évf., 1933, s.7-15.
- NÉMETH, Gyula; "Az Ujjaszületett Törökország", *Törökök és Magyarok*, II. Cilt, Budapest 1990, s.178-183.
- _____, "Törökök és Magyarok", *Törökök és Magyarok I*, Budapest 1990, s.176-178.

- KURTCEPHE, İsrail; *“Atatürk’ün Tarih Anlayışı ve Türk Tarih Tezi”*, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004,s.217-225.
- SU, Kamil, *“Atatürk Bir Tarih Dersinde”*, *Belleten*, Cilt: XLV/1, Sayı:177, Ocak 1981,s.419-436.

EKLER
EK I - a

M. KIR. KÖVETSÉG, ANKARA.

2/fön.pol.
1934.

Ankara, 1934. január 10.

Tárgy: Jungerth-Arnóthy követ
megbízólevelének átadása.

Handwritten notes:
TII + 2p + 3p
29.1.1934
Sambroterich

Január 9-én nyújtottam át az alábbi cere-
móniák mellett Gázi Musztafa Kemal köztársasági elnöknek
megbízólevelemet.

A külügyminiszter protokollfőnök helyette-
sége a Gázi autójával jött értem a követség épületébe, míg
Rényey titkár számára egy másik autót állított rendelkezé-
zésre. Az elnök palotája előtt díszszázad tisztelgett
és egy katonai zenekar játszott a Himnuszt mielőtt el-
haladtam. A palota bejáratánál a Gázi polgári és katonai
kabinetirodájának főnökei és beosztott magasrangú tiszt-
viselői fogadtak és bevezettek a "Salle d'Ambassadeurs"-
be. Néhány perc pihenés után bejelentett a külügyminisz-
terium szintén ottlevő protokoll főnöke. Ez a ceremónia
egy követ fogadásánál eddig is meg volt.

KIVONAT:

Handwritten:
4/10/1934
4/10/34

Uj azonban az, hogy a megbízólevél átnyuj-
tása nem történik beszédváltás kíséretében. Mult év no-
vember hó folyamán a Gázinak egy nap három külföldi kép-

Nagyméltóságu

Handwritten: Kálnya

MAGY. KIR. KÜLÜGYMINISZTERHATÁRSÁG Kálnya Kálmán
Füskai osztály. m. kir. külügyminiszter urnak,
É. t. 1934 I/21
205 sz. 1. dr. mell.
Előirat

Handwritten: 205/434
32/7

Budapest.

REGISZTRÁCIÓS
258

Ankara'daki Macar Krallgi Elçisi Jungerth Arnóthy'nin Macar Dışışleri Bakanı
Kálmán Kánya'ya gönderdiği 10 Ocak 1934 tarihli raporu
(MOL, K 63, 1934, 32/7)

EK I-b

viselőt kellett fogadni; három tartalmatlan formális beszédet meghallgatni és ugyanannyiszor válaszolnia. Ez annyira nyilvánvalóvá tette eme beszédek értéktelen formalitását, hogy elhatározta, hogy követ fogadásánál ezután beszédet nem mond s nem kívánja, hogy neki ilyent recitáljanak.

A Gázi engem kabinetfőnökömnek jelenlétében fogadott /e szerepet rendszeresen Numan bey a külügyminiszter helyettese, ki most külföldön van, nagyköveteknél pedig a külügyminiszter tölti be/. Miután néhány szóval átadtam neki megbízólevelemet, helylél kínált meg és egy teljes óráig beszélt velem, ami eddig még nem történt meg, a német nagykövetet legutóbb hasonló alkalommal például csak 12 percig tartotta vissza. Az audiencia rendkívül hosszú tartama, úgy a törököknél, mint a diplomáciai területben feltűnést keltett.

A beszélgetés néhány konvencionális frázis után a népfajok elméletére terelődött. A finn-ugor testvériségről, a török-magyar, majd a népek általános faji beosztására s ezekkel kapcsolatos elméletekre került a sor. A finneket mongoloideknek tartja, nyelvüknek a magyarhoz való hasonlatosságának szerinte azonban nincs faji alapja, hanem a két népnek évezredek előtt való együttélésére vezeti vissza. A lappokat fajilag közelebb állóknak tartja hozzánk és a törökökhöz mint a finneket.

A népek faji beosztásánál a dolichocephale és brachiocephale elméletből indul ki. Részletesen fejtegette az egyik és másik fajnak történetét, geográfiai elhelyezését az egész földtekén és befolyását a kultúra fejlődésére. Erős kritika tárgyává tette, sőt tagadta ama teóriát, mintha a dolichocephaleoknak intellektuális fölényben volnának a brachiocephaleok felett. Ellenkezőleg

EK I-c

szerinte a dolichocephaleok kulturfejlődése a csiszolt kőkorszaknál megállt és csak a brachiocephaleok közbelépése adta meg a további kulturfejlődéshez az impulzust és lehetőséget. A világnak a brachiocephaleok adták meg a legkimagaslóbb személyiségeket.

Midőn a Gázi eme elméleteit fejtegette, azt hihette volna az ember, hogy nem egy török szabadsághős és reformátor, hanem egy nyugateurópai tudományos akadémia elnökének szobájában ül. Örömeinek adott kifejezést, hogy velem, ki a népek faji rokonságával szintén foglalkozott, ilyen eszmecsere folytatható.

A végén ismét visszavezettem a beszélgetést a török-magyar rokoni és barátsági viszonyra, mire a Gázi visszapillantást vetett a mi népeink érintkezésére a történet folyamán. Háborúink, melyeket a valláskülönbség provokált annakidején a két nép között, sajnos úgy az egyiknek, mint a másiknak csak ártottak. Ha elképzelnök, - mondotta, - hogy a két nép, midőn országaink egymással határosak lettek, fel ismerve rokonságukat, egymásra támaszkodva védték, fejlesztették volna hatalmukat, egész más irányt vett volna Keleteuropa története az utolsó évszázadokban. Miután ők most kikapcsolták a vallást, semmi akadálya nincs, hogy a két testvérnép /e kifejezést ismételten használta/ barátsága megszilárdíttassék s hogy minden téren együttműködjenek. A mi népeink viszonyának úgy kell alakulnia, mint amilyennek lenni kellett volna a fentidézett korszakban. Ez legyen az irány, amelyben haladnunk kell, mikor népeink egymáshoz való viszonyát fejlesztjük.

Beszélgetésünk végén biztosított arról, hogy baráti atmoszférába kerültem, s hogy a két nép barátságának fejlesztése körül kifejtett tevékenységemben

BASZAROS KUTATÁS

EK II-a

Ankara, 1935. evi, junius hó 11-én.
Társaság Tisztelgő látogatásom Ismet İnönü miniszterelnöknél.
Az itteni protocole előírásainak megfelelően megbízólevelem átadása után ma tisztelgő látogatást tettem Ismet İnönü török miniszterelnöknél, aki meleg szavakkal köszönte meg a miniszterelnök ur által tolmácsolt üdvözlését és a legnagyobb rokonszerhangján tudakozódott felőle.
A török kormányfő, ellentétben Tevfik Rütü Arasszal, nem oktat állandóan, hanem ellenkezőleg, adja fel, sűrű egymásutánban, a kérdéseket s az azokra adott válaszokat részletesen taglalja. Valósággal meglepő érdeklődést mutatott a jelenlegi magyarországi viszonyok iránt. Informáltatta magát választásaink szűz pontos eredményéről, a magyar kormány reformprogramjáról s külön-külön annak egyes pontjairól. Igen kedvelte a telepítési akció és a gazdaadósságok rendezésének módja, mert, mint mondotta, ő is épen utóbbi kérdésben akar már legközelebb törvényjavaslatot benyújtani a nemzetgyűlés elé /lényeg: 3 %-os, az amózációt is magában foglaló kamatkonverzió/. Igen érdekes.
Nagyméltóságu
Kányia Kálmán
m.kir.külgügyminister urnak,
Budapest.
2017/35
32/7
ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

Ankara'daki Macar Krallığı Elçisi Zoltán Mariassy'nin Macar Dışişleri Bakanı Kálmán Kánya'ya gönderdiği 11 Haziran 1935 tarih ve 77/pol./1935 sayılı raporu (MOL, K 63, 1935, 32/7)

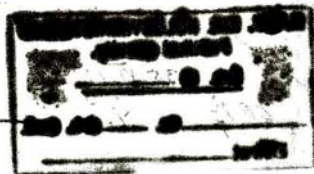
EK II-b

ite a kormányprogram többi pontja is, így az ország-
elleni küzdelem, felsőházunk tervezett újjászervezése,
a hitbizományi reform, a választójog kérdése stb., stb.
Mindezt részletesen magyaráztatta el magának, majd kér-
dést intézett hozzám a kormány álláspontját illetőleg
a királykérdésben. Válaszom az volt, amit a m. kir. kormány
erre a kérdésre vonatkozólag már ismételtelen leszöge-
zett /álláspont változatlan, kérdés nem aktuális, nem
szabad hozzányulni, mindaddig, míg a nemzet minden idegen
behatástól mentesen dönthet ebben a kérdésben/.

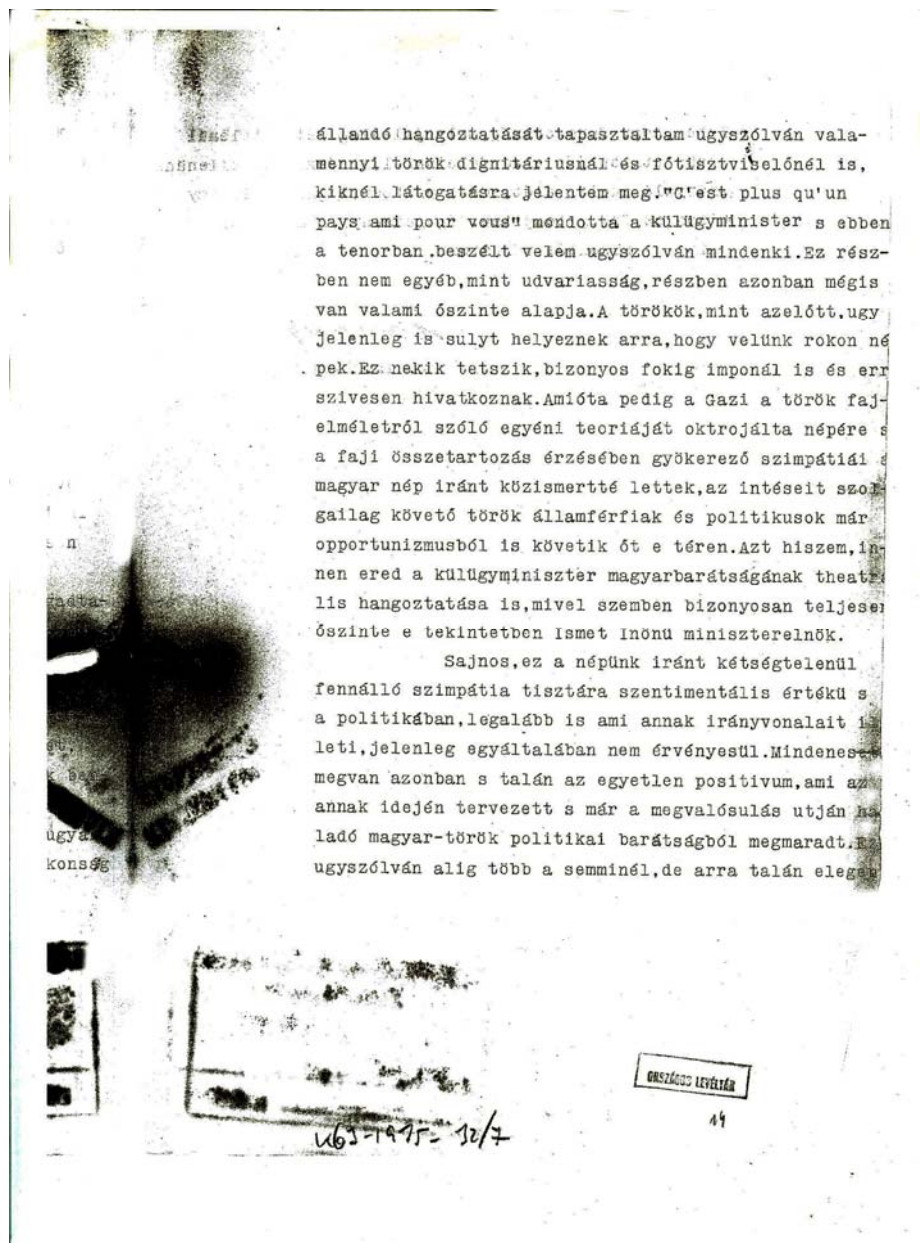
Külpolitikáról ismét inönu nem sokat be-
szélt, inkább e téren is ő adott fel kérdéseket vélemé-
nyemet illetőleg, speciálisan arra vonatkozóan kérvén
ki nézetemet, vajjon ki fog-e akarni és tudni tartani
Olaszország érdekeink védelme mellett. Természetesen
határozottan igenlően feleltem.

A török miniszterelnök által való fogadta-
tásom végtelenül szívélyes és barátságos volt.
Észre vettem, hogy bármikor és bármely kérdésben ki-
szá fordulni, keressem fel és ő a legnagyobb be-
rendelkezésemre állani. Állandóan kifejezésre
népünk iránt érzett szeretetét és nagybecsülését
sokszor hivatkozva a vérségi kapcsolatokra, melyek
nünket összefűznek.

Legyen szabad itt megemlítenem, hogy nagy-
ezt a szívélyes fogadtatást és különösen a fajrokonságot

EK II-c

EK III

Májusban dr. Darányi Gyula debreceni orvoskari
 [redacted] Sztambulban az egészségügyről adott elő. Ugyaneb-
 [redacted] ben a hónapban török újságírók mint Budapest város és a
 [redacted] Magyar Újságírók Idegenforgalmi Szindikátusának vendégei
 [redacted] résztvettek az idegen újságírók tiszteletére rendezett
 [redacted] ünnepségeken.

Junius és Juliusban az ankarai egyetem néhány
 [redacted] magyar szakos hallgatója, nagyrészt magyar anyagi támoga-
 [redacted] tással, végighallgatta a készthelyi illetve debreceni
 [redacted] nyári egyetemi kurzusokat.

Augusztusban dr. Résonyi László az ankarai egye-
 [redacted] tes magyar tanára vetített-képes előadásokat tartott
 [redacted] Debrecenben az új Törökországról, dr. Német Gyula egyete-
 [redacted] mi tanár pedig a sztambuli nyelvészeti kongresszuson
 mint meghívott vendég képviselte a tudományos Magyaror-
 szágot.

Szeptemberben Budavár visszafoglalásának 250-
 ik emlékünnepe a budapesti török követ meghosorozta a
 magyar emlékművet. Résonyi tanár a budapesti rádióban
 olvasott fel a régi török világról.

Novemberben Bartók Béla az ankarai Halk Evi
 /Kulturház/ meghívására három felolvasást tartott a tör-
 ök fővárosban a népzenei kutatásokról és közreműködött
három magyar hangversenyen. Az ősi magyar és török nép-
zenei kapcsolatok szempontjából rendkívül sikeres egy-
hetes gyűjtőexpedíciót vezetett Adana környékére. A tör-
ök közoktatásügyi minisztérium Bartók tervezete alap-
ján fogja a török népzenei kutatásokat és gyűjtést meg-
szervezni.

Ugyancsak novemberben a török közoktatásügyi
miniszter meghívta dr. Fekete Lajos orvostudós levéltárno-
kot a török levéltári törvény megszervezésére és a le-
véltárügy megszervezésére.

Decemberben az ankarai egyetem magyar intézet
8000 pengő értékű magyar könyvet rendelt meg.

Az újtörök történetírási mozgalom.

Írta: Móricz Péter.

Tavaly jelent meg a *Hóman Bálint* szerkesztette „A magyar történetírás új útjai” című munka, amelyben ő és munkatársai diadalmas érveléssel jelölik ki a magyar történetírás új irányát. Megismerjük ebből a nagy tudományos felkészültséggel írt könyvből azt is, hogy őstörténetünk megírásánál mily nagy segítséget nyújt a nyelvtudomány, amelynek megállapításai sok, eddig megmagyarázhatatlannak látszó körülményre világosságot vetnek, áthidalják azon eseményeket, amelyeket több század választ el egymástól és sok tekintetben új irányba terelik az őstörténetünkre vonatkozó kutatásokat. A magyar-török kapcsolatok kutatóit különösen érdekli a *Németh Gyula* írta rész, amelyben e nagyérdemű tudósunk — főleg szómagyarázás alapján — éles fényt vet a magyarság kialakulására a honfoglalás előtt. Kimutatja többek közt, hogy a magyarság abban az időben igen nagy mérvben bővült ki török elemekkel s nincs okunk arra, hogy a magyar hunhagyományokat elejtsük. Dolgozatában mindenütt hivatkozik kitűnő nyelvészeinkre, akiknek megállapításait elfogadja.

A Török Történetkutató Társaság, amely két és fél évvel ezelőtt alakult meg, már megjelentette az iskolák számára készült négykötetes világtörténetét *Tarih* (történet) címmel. Ezzel kapcsolatban és hivatkozva arra, ami e társaság szándékai felől eddig kiszivárgott, külföldön az új török történetírási mozgalom ellen azt a kifogást teszik, hogy annak hívei a régmúlt időkben túlnagy szerepet juttatnak az emberiség művelődése terén a törököknek.

Nekünk, magyaroknak óvatosabbnak kell lennünk az erre vonatkozó kritika terén török testvéreinkkel szemben, mert ezek igen nagyrészt a szómagyarázásra támaszkodnak feltűnést keltő történeti következtetéseikben hasonlóan a mi őstörténetünket kutató történetírók eljárásához.

A török nemzet nagy megmentője, Gázi Musztafa Kemál kezdeményezte és támogatja a történetírással kapcsolatos szellemi mozgalmat is. Róla nem azt kell mondanunk, hogy szerencséskezű ember, akinek mindaz sikerül, amibe belefog, hanem azt, hogy eddig még minden, hazája érdekében kezdeményezett vállalkozásában rendkívüli éleslátásról, sohasem lankadó kitartásról, minden akadályt leküzdő erélyről, a legmélyebb hazafiságról és teljes önzetlenségről tett tanúságot, amely tulajdonságok a török népben iránta határtalan tiszteletet és úgyszólván vak engedelmességet keltettek.

A szultánság idejében az egyszerű török ember nem töröknek, hanem „muszlim”-nak, vagy „muszlimán”-nak, vagy pedig egyszerűen a vallása megjelölésére

EKV -a

14

MORICZ PÉTER

összeült Isztambulban az első török nyelvkongresszus. Az arab írástól megszabadult török nyelvet most az arab és perzsa, valamint a többi idegen szavaktól akarják megtisztítani. Ezek helyett igyekeznek tösgyökeres török szavakat használni, sőt szükség esetén új szavakat is alkalmazni. A nyelvkongresszus határozatait, amelyek magukban foglalják az egész nyelvtisztítási és újítási programot, az állam magáévá tette úgy, hogy a török nyelvtudósokon kívül az állam min. n szerve a kitzított cél szolgálatába van állítva. Érdekes az a rendelet, amely szerint a napilapok is kötelesek a nyelvkutatási társaság felszólítására hasábjaikon a nagyközönség köréből beérkezett nyelvváltoztatási javaslatokat közölni s azokat a nyelvkutatási társaság tudomására hozni. Így az egész ország együtt dolgozhatik a nyelvkutatási központi bizottsággal. Mi magyarok, akik már a nyelvtisztítás és újítás áldásos eredményeit élvezzük és akiknek erre vonatkozó munkája például szolgál a török nyelvújításnál, kellően tudjuk értékelni török testvéreinknek ezt a nemzeti megerősödés szempontjából óriási fontosságú reformmunkáját, amely nagy léptekkel közeledik a cél felé.

A Nyelvkutató Társaság programjában elő van írva, hogy a régi keleti nyelveket, így a szumir és a hetita nyelvet, össze kell hasonlítani a Törökországban jelenleg beszélt nyelvvvel. Itt tehát állást foglaltak a török tudósok az említett két kihalt nyelv hovatartozását illetőleg. Állásfoglalásuk sejtetni engedti, hogy minő szerepet tulajdonítanak a török népnek az emberiség multjában. Körülbelül négy évvel ezelőtt megalakult a Török Történetkutató Társaság, amelyet a Gázi a török történet megírásával bizott meg. Ez a munka „A török történet alapvonásai” címet viseli és befejezés előtt áll. Nyolcadik fejezetében lesz felsorolva mindaz a szolgálat, amelyet a törökök a civilizációnak tettek. Az iskolák számára is írtak e társaság tagjai egy négykötetes világtörténetet, amely most már a történeti igazságot megismerteti nemcsak a török ifjúsággal, hanem az egész török nemzettel, amely előtt eddig azt a pápáság és a török uralkodókat dicsőítő udvari történetírók eltakarták. Ennek a történeti munkának negyedik kötetfe a Török Köztársaság kikiáltása óta teljesített nemzeti munkát tárja elénk, amelyre méltán büszke lehet a török nemzet.

A művészet terén szintén modern utakon haladnak a törökök. A Gázi álló és lovasszobraikt külföldiek készítették, egyet kivéve. Olasz mester készítette a híres isztambuli köztársasági emlékművet. A török szobrászok most ezen külföldi művészek nyomdokain haladnak. Az új-török stílusú jelentősebb középületek többnyire európai építészek tervei után készültek. Ezekről az építészektől tanultak a török építészek. A festészet és a szobrászat terén máris egész sora van a modern stílusban dolgozó művészeknek. Az évenként több helyen megtartott művészeti kiállítások szép előhaladásról tanuskodnak a képzőművészet terén.

A zene is megtalálta otthonát az isztambuli zeneiskolában, amely 1923-ban nyílt meg. Bár a török zenében még mindig a dalköltészet virágzik leginkább, az új zeneszerzőnemzedék mégis a török opéra megteremtését tűzte ki célul. A honi zene ápolásának szolgálatába állnak a rádió, amelyet szintén az új rezsim alatt honosítottak meg, és azok a hangversenyek, amelyeket most gyakran rendeznek minden nagyobb városban.

Méltán büszke lehet a török nemzet arra a nagy munkára, amelyet a köztársaság kikiáltása óta az utak és a vasutak építése terén teljesített. A közutak hossza most megegyeszer akkora, mint aminő volt a régi kormányzat idejében. Vannak már gépkocs utak is. Az utakon nagy számmal épültek modern szilárd hidak. Nyolc év alatt 2000 km új vasút

EK V-b

G. MUSZTAFİA KEMAL ES A T. KÖZTARSASAG... 15

épült. Az idegen vasúti társaságoktól megvett az állam ugyancsak 2000 km hosszú vonalat: ezekkel együtt Törökországnak ma 6076 km hosszú vasútvonala van.

A városépítés terén is nagy előrehaladás történt. Minden város köztársasági szakemberekkel városépítési tervet készíttetni. A legnagyobb eredményt e tekintetben az ország fővárosa, Ankara érte el, amely most már egy egész új városrészrel bővült és tíz év alatt számos középülettel és sok szép magánházzal gazdagodott. A nagyobb városok most már villanyvilágítással és vízvezetékekkel dicsekedhetnek. Ahol a vidéken mocsarak voltak, azokat csatornák segítségével kiszáritották és a mocsárláz megszüntetésére egyéb intézkedéseket is tettek. A trachoma és a nemi betegségek elleni küzdelem is folyamatban van ország-szerte.

A pénzügyek rendezése szintén egyik nagy tette az új kormányzatnak. Ezelőtt az állami költségvetés állandóan hiánnyal záródott, úgyhogy a hiány fedezésére mindig újabb és újabb kölcsönök felvételéhez kellett folyamodni; most az állami háztartás állandóan bevételi és kiadási egyensúlyt feltüntető költségvetésre támaszkodik. A hivatalnokok, akik régen csak nagy késedelemmel jutottak fizetésükhöz, most minden hó elején megkapják azt. A pénz értéke állandósult. Van már nemzeti bank. Az állam hitelteljesével a méltányosság alapján meggyezésre jutott és törleszteni tudja adósságát. A külkereskedelemben Törökország a külföldi államok példáját követi, vagyis az áruk behozatalát egyenlő értékű török áruk kiviteléhez köti. Van már saját parti hajózása és ehhez elengedő nagy kereskedelmi flottája.

A török hadsereg jól fel van fegyverkezve és teljesen akcióképes. Nagy gondot fordít a kormány a hadiflotta és a hadi légierek fejlesztésére.

Nagy vonásokban ezt a képet nyújtja a török köztársaság 10 évi nemzetmentő munkája. Óriási teljesítmény ez, amelyért a legnagyobb elismeréssel adózik neki az egész világ.

A magyar nemzet legőszintébb csodálatának és igazi nagyrabecsülésének adott kifejezést sajtójában a vitéz, nagyratörőkvő, nemes és lovagias testvérnemzet jubiláris ünnepe alkalmából. Társaságunk, amelynek zászlajára van írva a rokon népekkel való kapcsolataink ápolása és amely mindig arra törekedett, hogy mennél szorosabbá fűzzük azokat a kulturális és baráti kapcsolatokat, amelyek bennünket török testvéreinkhez fűznek, lelkes örömmel csatlakozik ezen baráti és testvéri megnyilatkozásokhoz.

A finn nép dalaiban.

Írta: Bán Aladár.

Ma már nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy a finn és a magyar nemzetet évezredek származási rokonság fűzi egybe. Minden művelt magyar ember tudja ezt s büszkén és szeretettel emlegeti e derék északi népet rokonaink sorában. Azt is tudja, hogy a finn nemzetnek igen értékes és szép zenéje és dalköltészete van; ámde még nem vált köztudomásává, hogy e rokonnépünk egy dologban legelső Európa összes nemzetei között, s ez a népköltés és a hozzá tartozó tudományág: a